

ირანი-ევროკავშირის ენერგობაზარზე თანამშრომლობის გავლენა საქართველოს ბუნებრივი აირის ტარიფზე (შემცირების შესაძლებლობა)

ხათუნა თაბაგარი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თსუ-ის დოქტორანტი

ბუნებრივი აირის მნიშვნელობა წლების განმავლობაში ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება საერთაშორისო ეკონომიკაში. ეს განპირობებულია გაზზე მოთხოვნის ზრდითა და მისი, როგორც „პოლიტიკური იარაღის“ მნიშვნელობით. ევროკავშირი არის ბუნებრივი გაზის ერთ-ერთი ძირითადი მომხმარებელი. 2017 წლის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, მასზე მოდის გაზის მსოფლიო მოხმარების 12-13%. მის მთავარ მომწოდებელს წარმოადგენს რუსეთის ფედერაცია. მისი მოცულობა ევროპის მიერ მოხმარებული გაზის 37-42%-მდე მერყეობს. 2006-2007 და 2008-2009 წლების კრიზისმა მწვავე პრობლემები შეუქმნა ევროპას. რუსეთმა თავისი ენერგორესურსი გამოიყენა პოლიტიკური მიზნებისთვის ევროპაზე გავლენის მოსახდენად და მას გაზის მიწოდება შეუშლია. ამ ყველაფერმა უარყოფითი გავლენა იქონია საერთაშორისო ეკონომიკასა და ენერგოსექტორზე.

ევროპა ცდილობს ამ დაბრკოლების თავიდან არიდებას. რუსეთის გაზის ერთ-ერთ ძლიერ კონკურენტს წარმოადგენს ირანი. სწორედ მას შეუძლია ევროპის თანამშრომელი გახდეს და კავკასიის, სახელდობრ, აზერბაიჯანისა და საქართველოს გავლით მიაწოდოს გაზი. რაც ხელს შეუწყობს, თავის მხრივ, საქართველოში არსებული გაზის ტარიფის შემცირებას. ირანი გაზის მარაგების მიხედვით 17%-ით პირველ ადგილზე იმყოფებოდა 2016 წლისთვის და რუსეთი - მეორეზე. ხოლო 2017 წლისთვის მათი ადგილები გადანაცვლდა.

სწორედ ამ ფონზე, წინამდებარე ნაშრომის მიზანია გამოკვლევულ იქნას საქართველოს ბაზარზე არსებულ გაზის მთავარ მილსადენთა სისტემა, იმპორტირებული გაზის რაოდენობა განკუთვნილი საშინაო მოხმარებისთვის, გაზზე არსებული ტარიფი განკუთვნილი საყოფაცხოვრებო მოხმარებისთვის და მისი შემცირების შესაძლებლობა. მართალია ტექნიკური დანახარჯების შემცირება ნაკლებად სავარაუდოა, რადგან ეს არის ეკონომიკის რეგულირებადი სფერო და კონკურენტული გარემო მილსადენებთან დაკავშირებით გამოიწვევს მხოლოდ დანახარჯების გაზრდას. თემაში გაანგარიშებულია რუსეთის მიერ ევროპისთვის მიწოდებული გაზის ტარიფი, საქართველოში აზერბაიჯანიდან და რუსეთიდან ერთდროულად შემოტანილ გაზზე დაწესებული ფასი, რადგან იგი ხელშეკრულებებით არის განსაზღვრული, და ირანის მიერ, როგორც ევროპისთვის, ასევე საქართველოსთვის მისაწოდებელი ბუნებრივი აირის ტარიფი 1 000 კუბ მ-ზე. ამასთან, აღნიშნული პროექტის განხორციელება ხელს შეუწყობს საქართველოს მოსახლეობის მიერ მეტი მოცულობის გაზის გამოყენებას შემცირებული ტარიფის პირობებში.

საკვანძო სიტყვები: გაზის ტარიფი; ევროპა; კავკასია; ირანი; რუსეთი.

ბუნებრივი აირის მნიშვნელობა, ერთი მხრივ, ევროკავშირისა და, მეორე მხრივ, ირანისათვის

ბუნებრივი აირი წარმოადგენს მნიშვნელოვან ენერგეტიკულ რესურსს მსოფლიოში. მისი მოხმარების დონე წლების განმავლობაში ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება [1].

ბუნებრივი აირის ენერგეტიკული და ეკონომიკური მნიშვნელობა განსაკუთრებით აღსანიშნავია ევროკავშირის წევრი და არაწევრი ქვეყნებისთვის. 2016 წლის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, ევროპა მოიხმარს 428,8 მლრდ კუბ მ გაზს, რაც მსოფლიო გაზის მოთხოვნის 12,1%-ია [2]. დროთა განმავლობაში მის მიერ მოხმარებული გაზის რაოდენობა იზრდებოდა. 2017 წელს მან შეადგინა 466,8 მლრდ კუბ მ გაზი, რაც მთლიანი მოთხოვნის 12,1%-ია. წინა წელთან შედარებით დაახლოებით 40 მლრდ კუბ მ-ით არის გაზრდილი. წლების განმავლობაში რუსეთი იყო და ამჟამადც არის ევროპის გაზით მთავარი მომმარაგებელი. 2016 წლისთვის რუსეთის გაზის წილმა ევროპის იმპორტირებულ მოცულობაში შეადგინა 39%, ესე იგი 182 მლრდ კუბ მ გაზი, ხოლო 2017 წლისთვის გაზის მოხმარება ისევ გაიზარდა ევროკავშირში და შეადგინა 466,8 მლრდ კუბ მ გაზი, სადაც რუსული გაზი იყო 37% - ესე იგი 173 მლრდ კუბ მ-მდე. რუსული გაზის წილი შემცირებულია 9 მლრდ კუბ მ-ით. ევროკავშირის წევრ და არაწევრ ქვეყნებს სულ მიაწოდა 194,4 მლრდ კუბ მ გაზი [2]. აღსანიშნავია, რომ 2016 წლის მონაცემებით [1], გაზის მარაგებით პირველ ადგილზე იყო 18%-მდე ირანი და მეორეზე რუსეთი 17%-მდე, ხოლო 2017 წლის მიხედვით, მათ ადგილები გაცვალეს და რუსეთი პირველ ადგილზე დაწინაურდა.

რუსეთის გარდა, ევროპას გაზს აწვდის ნორვეგია დაახლოებით ევროკავშირის მთლიანი მოთხოვნის 26%-მდე 2016 წლისთვის, ასევე, ალჟირი და სხვა სახელმწიფოები მცირე რაოდენობით [3].

2006-2007 და 2008-2009 წლების გაზის კრიზისმა სერიოზული პრობლემა შეუქმნა ევროპას გაზის მიწოდების თვალსაზრისით. რუსეთი გაზს აწვდის ევროპას უკრაინისა და ბელორუსიის ტერიტორიების საშუალებით [4;5;6]. აღნიშნულის გამო გაზის მიწოდება შეუმცირდა ევროპას, რამაც უარყოფითი გავლენა მოახდინა ევროპისა და, ზოგადად, მსოფლიო ენერგეტიკულ, ეკონომიკურ და ფინანსურ საკითხებზე.

გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური თვალსაზრისით, რუსეთი ცდილობს გამოიყენოს თავისი ენერგეტიკული ძალაუფლება მსოფლიოზე გავლენის მოსახდენად. სწორედ ამიტომ, ევროპა ცდილობს მოძებნოს რუსული გაზის ალტერნატივები. ზოგიერთი მიიჩნევს [7], რომ აზერბაიჯანს შეუძლია გაზის ექსპორტის გაზრდა, თუმცა თუ მის ამჟამინდელ მარაგებს გავითვალისწინებთ, ეს ნაკლებად სავარაუდოა, რადგან გაზის მსოფლიო მარაგებისა მწარმოებელ ათ ქვეყანას შორისაც არ ხვდება არ შესწევს უნარი ჩაანაცვლოს რუსეთი სრულად. ევროპა ცდილობს ადგილობრივი ქვეყნების მიერ წარმოების გაზრდას, მხედველობაში მოიაზრება ნორვეგია და განახლებადი ენერჯების მიმართულების განვითარება და გაძლიერება. ამის შესახებ ევროკავშირს გაწერილი აქვს თავის სამოქმედო გეგმებში - ევროპა 2020 და ევროპა 2030 [8] [9]. თუმცა ეს მოსაზრებაც გარკვეულ დროს, ძალისხმევას და ფინანსებს მოითხოვს.

პრობლემის გადაწყვეტის ერთ-ერთ გზას წარმოადგენს ირანის ბუნებრივი აირის ევროპისთვის მიწოდება. უნდა აღინიშნოს, რომ ირანი, რომელიც გაზის მარაგების სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით, ახლოს მდებარეობს ევროპასთან, ამასთან ირანი დაინტერესებულია დაახლოვდეს ევროპასთან და ევროპა ცდილობს რუსული გაზის მეტოქის პოვნას. სწორედ ამიტომ ისინი წარმოადგენენ ერთმანეთისთვის დაინტერესებულ მხარეებს და შეუძლიათ ითანამშრომლონ ენერგეტიკულ სფეროში. ირანს, თავისი მარაგებიდან გამომდინარე, შესწევს უნარი ჩაანაცვლოს ან გახდეს რუსული გაზის კონკურენტი. ირანი ამჟამად ბუნებრივ აირს აწარმოებს მხოლოდ საკუთარი მოხმარებისთვის [1]. შესაბამისად, მას შესწევს უნარი გაზარდოს გაზის წარმოება და ექსპორტზე გაიტანოს ევროპის მიმართულებით.

ტერიტორიულად, ევროპა-ირანის მაკავშირებელია კავკასია. მისი უმეტესი ნაწილი კი უკავია საქართველოს. სწორედ ამიტომ, ირანი დაინტერესებულია საქართველოსთან თანამშრომლობით, ისევე როგორც ევროპა, იგი ხელს უწყობს საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით განვითარებაში. ირანული გაზის საქართველოს გავლით ევროპისთვის მიწოდების შემთხვევაში, ეს დადებითად აისახება ქვეყნის ენერგო სექტორზე და ზოგადად ეკონომიკაზე. ეს ხელს შეუწოებს საქართველოში გაზის საყოფაცხოვრებო ტარიფის შემცირებას.

საქართველოში არსებული ბუნებრივი აირის ტარიფის განსაზღვრისათვის

საქართველო კავკასიის რეგიონის ცენტრალური სახელმწიფოა. საქართველოს ტერიტორიაზე გადის ორი საერთაშორისო მნიშვნელობის გაზსადენი: სამხრეთკავკასიური მილსადენი (ბაქო-თბილისი-ერზრუმში), რომლის სიგრძეა 692 კმ და ერთმანეთს აკავშირებს აზერბაიჯანს, საქართველოსა და თურქეთს [10]. მილსადენის მხოლოდ 249 კმ გადის საქართველოზე. მისი გამტარიანობა და სიმძლავრე არის 20 მლრდ კუბური მეტრი. იგი ოფიციალურად ოპერატიული გახდა 2007 წელს. 2017 წლის მონაცემების მიხედვით, საქართველოში სულ შემოვიდა 4 339 მლრდ მ³ გაზი, საიდანაც აზერბაიჯანული გაზი იყო 31,8%, ანუ 1 379,802 მლრდ მ³ [10].

საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი მილსადენების შესახებ მონაცემები [10]

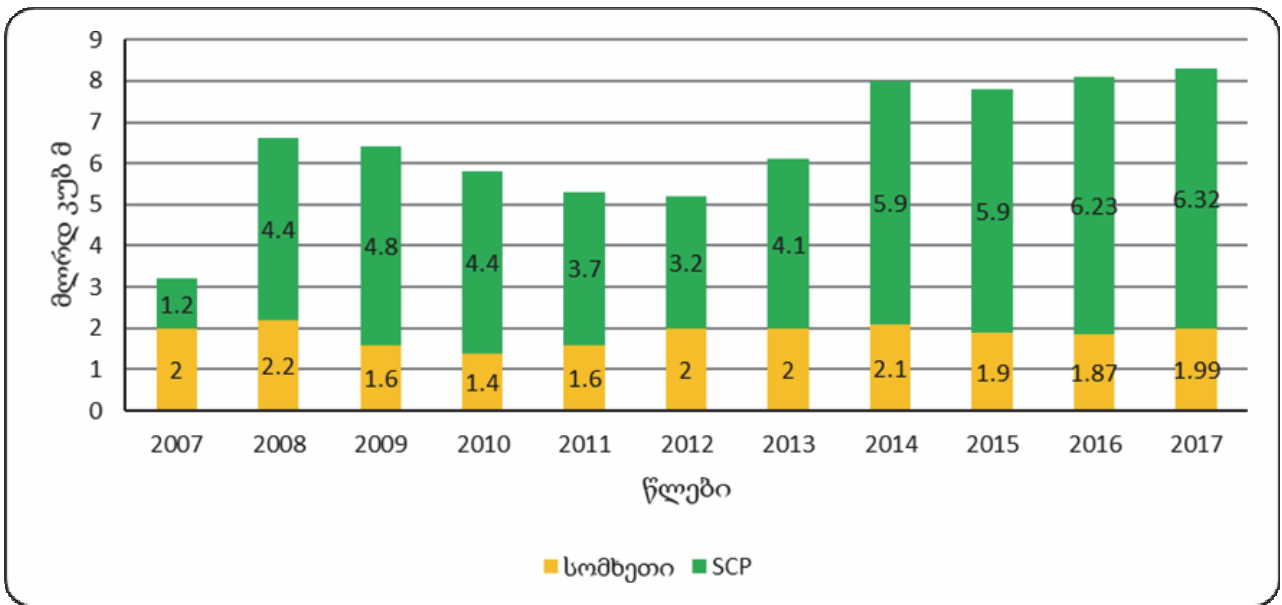
ცხრილი 1.

დასახელება	სიგრძე საქართველოს ტერიტორიაზე, კმ	გამტარიანობა, მლრდ მ ³	მშენებლობის პერიოდი	საქართველოს მიერ მოხმარებული გაზი, მლრდ მ ³
სამხრეთ კავკასიის მილსადენი	249	20	2007 წელი	1 379,802 (31,8%)
ჩრდილო-სამხრეთის მილსადენი	221	12	70-იანი წლები, 2009 წელს რეაბილიტაცია	134,509
სულ	470	32	-	4 339

რაც შეეხება, მეორე მილსადენს, ეს არის ჩრდილოეთ-სამხრეთის მაგისტრალური გაზსადენი, რომლის საშუალებით რუსეთი სომხეთს გაზს აწვდის საქართველოს გავლით. მისი სიგრძეა 221 კმ, რომელიც აშენდა წინა საუკუნის 70-იან წლებში და რეაბილიტაცია ჩაუტარდა 2009 წელს. მისი გამტარიანობა არის 12 მლრდ კუბ მეტრი. საქართველოში მთლიანად იმპორტირებული გაზის 49,1%, ანუ 2 130,449 მლრდ კუბ მ არის რუსეთიდან, და საქართველო მოიხმარს მხოლოდ 134,509 მლნ კუბ მ გაზს.

ორივე მილსადენის მიერ იმპორტირებული გაზის მოცულობები 2007-2017 წლების განმავლობაში შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. დიაგრამა).

2007-2017 წლებში გაზის ტრანსპორტირება ჩრდილოეთ-სამხრეთისა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენების საშუალებით^[11]

ამჟამად, საქართველოში რეგისტრირებულია 1 157 127 მომხმარებელი. ქვეყანაში მოხმარებული გაზის მოცულობა ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება^[10].

ბუნებრივი აირი არის სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე ენერგორესურსი, რის გამოც კონკურენციამ შესაძლოა გამოიწვიოს მხოლოდ დანახრჯების გაზრდა. ამ დროისთვის იმპორტირებულ გაზს ანაწილებს საქართველოს მასშტაბით 3 კომპანია: შპს „ყაზტრანსგაზ-თბილისი“, შპს „სოკარ ჯორჯია გაზი“ და სს „საქორგაზი“.

აზერბაიჯანი საქართველოს აწვდის 1 000 კუბ მ გაზს 105 დოლარად. ამას ემატება გაზი ქსელში დანაკარგების შესავსებად შესასყიდი, რომლის ფასია 185 აშშ დოლარი. ადგილობრივ ბაზარზე არის გაზის 9 მომწოდებელი. აქ განსაზღვრულია სოკარის (48,254 თ/მ³), ყაზტრანსგაზის (48,314 თ/მ³), საქორგაზის (39,113 თ/მ³), არზუგაზის (46,964 თ/მ³) ტარიფები^[10].

შპს „სოკარ ჯორჯია გაზი“ - ფინანსური და ტექნიკური მაჩვენებლების შესწავლა-ანალიზის საფუძველზე კომისიის მიერ განისაზღვრა ფირმის რეგულირებადი დანახრჯების ბაზა. ტარიფი ასე გამოიყურება:

ხარჯი	ტარიფი
გაზის მიწოდება	26,75 თეთრი/მ3
განაწილება-გატარება	19,62 თეთრი/მ3
მომხმარებლის ტარიფი (სულ)	48,254 თეთრი/მ3

სს „საქორგაზი“

ხარჯი	ტარიფი
გაზის მიწოდება	26,75 თეთრი/მ3
განაწილება-გატარება	19,68 თეთრი/მ3
მომხმარებლის ტარიფი (სულ)	48,314 თეთრი/მ3

შპს „ყაზტრანსგაზ-თბილისი“

ხარჯი	ტარიფი
გაზის მიწოდება	26,75 თეთრი/მ3
განაწილება-გატარება	10,479 თეთრი/მ3
მომხმარებლის ტარიფი (სულ)	39,113 თეთრი/მ3

შპს „არზუ-გაზი“

ხარჯი	ტარიფი
გაზის მიწოდება	26,75 თეთრი/მ3
განაწილება-გატარება	18,33 თეთრი/მ3
მოხმარების ტარიფი (სულ)	46,964 თეთრი/მ3

ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, იმ დროს როცა აზერბაიჯანულ გაზზე ტარიფი 1000 კუბმ-ზე არის 185 დოლარი, ირანმა, როგორც საქართველოსთან თანამშრომლობით დაინტერესებულმა ქვეყანამ, შესაძლოა მის მიერ მოწოდებული გაზის ტარიფი შეგვიმციროს. აზერბაიჯანული გაზის მოწოდება კი შეიძლება შემცირდეს და პირდაპირ მიეწოდოს ევროპას, საქართველოსთვის კი დათმობილი იყოს მხოლოდ სატრანზიტო მომსახურებისთვის განკუთვნილი ბუნებრივი აირი. ეს ხელს შეუწყობს გაზის ტარიფის შემცირებას და საქართველოს ენერგობაზრის გამრავალფეროვნებას.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე არსებობს ბუნებრივი აირის ტარიფის შემცირების შესაძლებლობა ენერგობაზარზე საქართველო-ირანის თანამშრომლობის შემთხვევაში

ამჟამად რუსეთი ევროპას გაზს აწვდის 1 000 კუბ მ-ს 200,2 დოლარად, ე.ი. თვეში 16,68 დოლარად 1000 კუბ მ გაზს 2017 წლისთვის, ხოლო 2016 წლისთვის ეს თანხა შეადგენდა 176 დოლარს, ესე იგი 14,67 დოლარს^[2].

რა თქმა უნდა, ირანს აქვს შესაძლებლობა მინიმუმ იმავე ფასით მიაწოდოს ბუნებრივი აირი ევროპას ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენის საშუალებით, რომლის გამტარობაც არის 20 მლრდ კუბ მ, მაგრამ მხოლოდ 82 მლნ კუბ მ გაზი გადის. შესაბამისად, საკმაო რაოდენობის ადგილი რჩება, რომ ირანმა ისარგებლოს აღნიშნული მილსადენით. რადგანაც ეს მარშრუტი გადის საქართველოს ტერიტორიაზე და წარმოადგენს მთავარ ღერძს ამ პროექტის განხორციელებაში, შესაძლებელი იქნება სატრანზიტო მომსახურების სანაცვლოდ ირანმა საქართველოს შესთავაზოს გარკვეული რაოდენობის გაზი ან თავად ირანიდან მიიღოს (შეიძინოს) გაზი გაცილებით დაბალი ფასით, რითაც საქართველოში შემოტანილი ბუნებრივი აირი საყოფაცხოვრებო მოხმარებისათვის შემცირდება.

იმის გათვალისწინებით, რომ ირანი რუსული გაზის მეტოქე შეიძლება იყოს, მაშინ მის მიერ ევროპისთვის გაზის მიწოდების საფასური მინიმუმ იქნება 16,68 დოლარი 1 000 კუბ მ გაზზე თვეში, ხოლო საქართველო, რომელიც მისი მეზობელი ქვეყანაა და ასეთ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს და ამასთან ირანი განსაკუთრებულად ცდილობს საქართველოსთან დაახლოებას, მაშინ ირანის მიერ საქართველოსთვის შემოთავაზებული ფასი გაცილებით დაბალი შეიძლება იყოს. ამიტომ, მისი ფასი არა 15,42, არამედ 13 ან 12 დოლარზე კი შეიძლება იყოს. ეს ხელს შეუწყობს ირანი - ევროპის დაახლოებას და, რა თქმა უნდა, საქართველოს მოსახლეობის უმეტესობა შეეცდება გამოიყენოს ბუნებრივი აირი დაბალი ტარიფით და ამით გაიზრდება ბუნებრივი აირის მოხმარება, რაც გარკვეული თვალსაზრისით, ხელს შეუწყობს ეკონომიკური პროცესების დაჩქარებულ განვითარებას.

ლიტერატურა:

1. BP Statistical Review of World Energy (2018). London: BP, 56 p.
2. PJSC Gazprom Annual Report (2017). Moscow: PJSC Gazprom, 244 p.
3. Energy, transport and environment indicators (2016 edition). Statistical books – Eurostat, 236 p.
4. Stern, J., “The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006”, Oxford Institute for Energy Studies, 2006, 17 p.
5. “The Geopolitics of EU Gas Supply The role of LNG in the EU Gas Market”, Clingdael International Energy Programme, 2008, 62 p.
6. თვალჭრელიძე, ა., ბერბერაშვილი, თ., ოთარაშვილი, მ. ნედლეულის ეკონომიკა. ნედლეულის როლი გლობალიზებულ სამყაროში, თბილისი, გამომც. ნეკერი, 2016, 540 გვ.
7. Dickel, R., Hassanzadeh, E., Henderson, J, Honore, A., El-Kaitiri, L., Pirani, S., Rogers, H., Stern, J., Yafimava, K., “Reducing European Dependence on Russian Gas”, Oxford: University of Oxford Press, 2014, 87 p.
8. EUROPE 2020, A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, 2010, 37 p.
9. PROJECT EUROPE 2030, Challenges and Opportunities, A report to the European Council by the Reflection Group on the Future of the EU 2030, 2010, 60 p.
10. საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, 2017 წლის ანგარიში, თბილისი, გვ. 139.
11. ნავთობისა და გაზის კორპორაცია, სტატისტიკა, გაზის ტრანსპორტირება, 2018წ - <http://www.gogc.ge/ge/transportation-stats>

The Impact of Iran-EU Relationship in Energomarket on Natural Gas Tariff of Georgia (tariff reduction possibilities)

Khatuna Tabagari

*Doctoral student
Tbilisi State University*

S u m m a r y

The importance of natural gas is characterized with increasing tendency in international economic. This is caused by increasing demands on natural gas and significance as a political weapon. EU is one of the biggest gas consumers. According to the 2017 statistical data, EU takes 12-13% in total consumption. The basic gas supplier of EU is Russia. Russia supply varies between 37-42% in total gas import in 2016-2017. 2006-2007 and 2008-2009 crises caused struggle problems to Europe and the whole world. Russia used its energy power to impact on EU. That's why the main gas supplier reduced its supplying. These activities had negative influence on economic da energy sectors.

EU tries to avoid energy crisis again. One of the biggest competitors of Russia in gas sector are Iran with its gas reserves. This country has ability to become partner of EU and supply natural gas through Caucasus, namely, Azerbaijan and Georgia. This will help Georgia decrease gas tariff. According to the statistical data of 2016, Iran took the first place among natural gas reserves and Russia took only the second one but in 2017 they exchanged their positions. The main aim of the present work is to investigate the main international gas pipelines crossing Georgia territory, imported gas quantities that is consumed in the country, current gas tariff for home consumption and its reduction possibilities. There should be highlighted that there is less ability to decrease technical expanses as this economic sector is regulated one and competitor routes will only increase gas supplying prices. In the presented investigation is calculated Russian gas tariff for Europe, Azerbaijan and Russian gas price for Georgia totally as this case is defined with contract and Iranian gas tariff for Europe and Georgia for every 1 000 cubic m gas.

Key words: *Gas tariff; Europe; Caucasus; Iran; Russia.*